

Systemskiftet 1901

Det danske demokratiske system er udviklet, siden det blev etableret i 1849. Systemskiftet i 1901 hører til de afgørende ændringer. I første omgang blev denne praksis ikke grundlovsfæstet. Først med Grundlovsændringen i 1953 blev den indskrevet heri.

Højre – fra 1915 Det konservative Folkeparti – var modstander af det parlamentariske system. Særlig voldsom var Konservativ Ungdoms kritik af parlamentarismen i 1930'erne, hvor flere af lederne åbenlyst var fascineret af fascismen.

Her er ideer til, hvordan kanonpunktet Den westfalske Fred kan integreres i emner/temaer.

Tema: Demokrati under forandring

Kanonpunktet kan fx indgå i et tema om demokratiets udvikling i Danmark sammen med kanonpunkterne Grundloven 1849 og Kvinders valgret. I 8. og 9. klasse er det oplagt at samarbejde med samfundsfag.

Følgende nedslag kan bl.a. indgå:

- Grundloven 1849
- Den gennemsete Grundlov 1866
- Systemskiftet 1901
- Grundloven 1915 – Kvinders valgret
- Anti-demokratiske strømninger i 1930'erne
- Grundloven 1953
- Danmark i EF/EU

Materialer

Bøger:

Bau-Madsen, Jeanne: *Kampen for demokrati og dagligbrød – Danmark 1870-1914*, Flachs 2002

Demokratikanon, Undervisningsministeriet 2008

Johansen, Linda Kubasiak: *Demokrati på dansk – undervisningshæfte om dansk demokrati*, Folketinget 2008

Poulsen, Jens Aage: *Hvem skal høres? – en bog om magt og demokrati*, Gyldendal 2001

Links:

Systemskiftet 1901 på denstoredanske.dk:

http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Systemskiftet_1901

Systemskiftet 1901 på danmarkshistorien.dk:

<http://danmarkshistorien.dk/perioder/det-unge-demokrati-1848-1901/systemskiftet-1901/>

Systemskiftet 1901 i Undervisningsministeriets demokratikanon:

<http://static.uvm.dk/Publikationer/2008/demokratikanon/kap26.html>

Tema: Styreformer

Kanonpunktet kan også indgå i et tema, der fokuserer på styreformer til forskellige tider og i forskellige lande. Her kan kanonpunktet Statskuppet 1660 evt. inddrages.

Delemner kan bl.a. være:

- Demokratiet i Grækenland
- Konge – adel – kirke (middelalderen)
- Enevælden (Solkongen)
- Parlamentarisme i England (1600-tallet)
- Styreformen i USA
- Totalitære styreformer (Stalin, Hitler, Mao osv.)

Efter udgivelsen af *Det historiske overblik* har Undervisningsministeriet foretaget ændringer af de 29 kanonpunkter: Et par overskrifter er ændret, og *Globalisering* er udgået og erstattet af *Systemskiftet 1901*. Det betyder, at *Systemskiftet 1901* ikke – som de andre kanonpunkter – er behandlet i en tekstboks i bogen. For at råde bod på dette, kan de følgende tre sider kopieres til eleverne, således at der kan arbejdes med samtlige kanonpunkter.

Systemskiftet 1901

Efter grundloven fra 1849 var det folket, der valgte parlamentet (Rigsdagen), men kongen udpegede regeringen. Det blev ændret i 1901. Fra da af blev regeringen folkets – og ikke kun kongens.

Rigsdagen

Landets stemmeberettigede vælger medlemmerne af Folketinget (parlamentet). Folketinget vedtager landets love. Man siger, at det har den lovgivende magt. Regeringen er den udøvende magt, der regerer efter lovene og får dem ført ud i livet. Hvis et flertal i Folketinget er imod regeringen, skal den gå af. Denne sammenhæng mellem den lovgivende og udøvende magt kaldes *parlamentarisme*. Dette system var ikke indført, da Danmark fik sin første frie forfatning med Grundloven fra 1849. Dengang udpegede kongen regeringen. Parlamentet, der dengang hed Rigsdagen, havde to kamre: Folketinget og Landstinget

I 1866 blev Grundloven ændret, så kongen og landets godsejere fik mere magt. Tidligere var medlemmer af Folketinget og Landstinget valgt af den samme vælgergruppe. Nu skulle 12 af Landstingets 66 medlemmer udpeges for livstid af kongen. Og kun de, der betalte mest i skat, dvs. godsejerne og de mest velhavende, kunne deltage i valgene. Resultatet var, at Folketinget og Landstinget fik forskellig sammensætning, og i stedet for at samarbejde, begyndte de at modarbejde hinanden.

Partierne

Omkring 1870 begyndte grupper af politikere og vælgere at organisere sig i partier. Således var bønderne repræsenteret i tre grupper, som blev slået sammen i Det forenede Venstre. Godsejerne og rige borgere i byen dannede i 1866 partiet Højre. Socialdemokratiet, der blev oprettet som parti i 1870'erne, kom først i Folketinget i 1884.

I 1872 havde Højre flertallet i Landstinget, mens Venstre fik det i Folketinget. Venstre-politikere troede, at det var en aftale, at det parti, som havde flertallet i Folketinget skulle danne regering. Det blev kaldt *Folketings-parlamentarisme*. Kun derfor var de gået med til, at 1866-Grundloven begrænsede valgretten til Landstinget.

Men aftalen var ikke skrevet ind i Grundloven. Der stod stadig, at de to kamre var ligestillede, og at kongen bestemte, hvem der skulle danne regering. Og kongen, Christian 9., var selv godsejer og enig med Højre. Frem til 1901 benyttede han sig af sin ret til at udnævne Højre-regeringer.

Venstre

Venstre var en splittet gruppe i årtierne i slutningen af 1800-tallet. I 1870 blev tre grupper samlet i De forenede Venstre. I 1878 blev det delt i to partier: De moderate Venstre og Folketingets Venstre. De var ofte mere optaget af at bekriige hinanden end at bekæmpe Estrups Højre-regering.

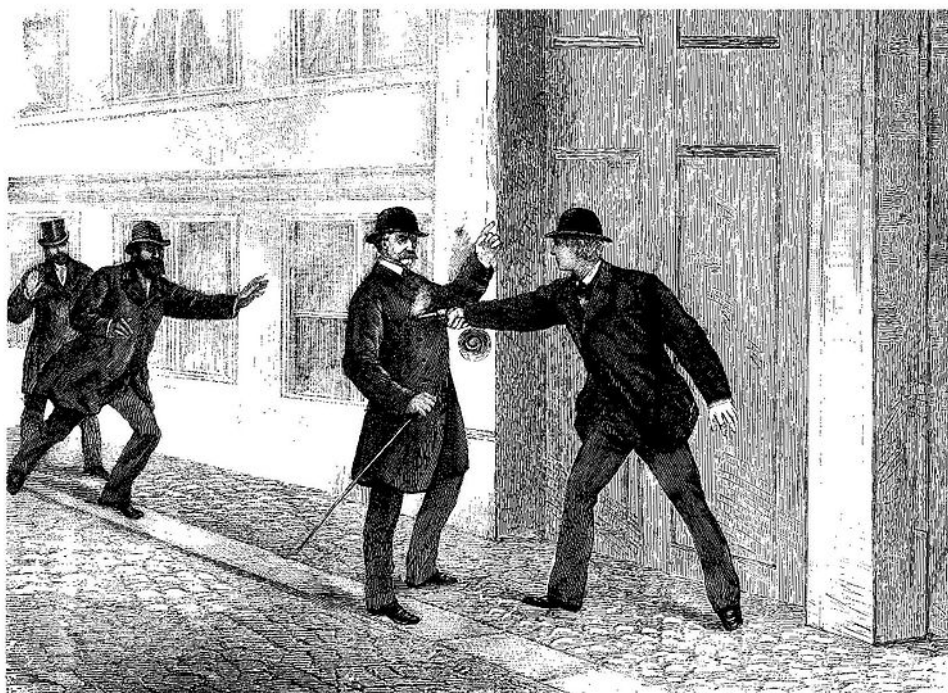
Under Estrup

Den mest markante af højres ledere var J.B.S. Estrup, som var konseilspræsident (statsminister) fra 1875 til 1894. Venstre prøvede at tvinge regeringen til at gå af ved at stemme imod finansloven, som skulle vedtages i begge kamre. Men Grundloven havde en bestemmelse om, at regeringen – i nødstilfælde – og hvis rigsdagen ikke var samlet, kunne udstede provisoriske (foreløbige) love. Denne bestemmelse benyttede Estrup sig af. Han sendte Rigsdagen hjem og udstedte derefter en provisorisk finanslov.

Højre-regeringen ville styrke Danmarks forsvar ved at bygge fæstningsværker omkring København. Det var Venstre imod. De mente, at et forsvar skulle være for hele landet. Men Estrup benyttede sig af provisoriske love for at tvinge byggeriet igennem.

I befolkningen voksede vreden mod Estrup og regeringen. Nogle venstrefolk drøftede, om Estrup skulle væltes med magt. Der blev oprettet riffelforeninger, hvor folk øvede sig i at skyde. Estrup forbød riffelforeningerne. Han udstedte også en lov, der forbød lærere og andre offentlige ansatte at kritisere regeringen.

Efter et attentat mod Estrup i 1885 oprettede han et militærpoliti, som skulle overvåge folks politiske holdninger og slå ned på uroligheder.

Attentatet paa Konseilspræsident Estrup.

Jacob Brønnum Scavenius Estrup (1825-1913) havde ikke den store respekt for "almuen", dvs. bønder og arbejdere, der var repræsenteret i Folketinget. Blandt bønder og arbejdere blev Estrup mere og mere upopulær. I 1885 forsøgte den unge Julius Rasmussen at skyde Estrup. Attentatet mislykkedes, da kuglen prellede af på en metalknap.

Ny regering?

I 1894 gik Estrup af, og en anden Højre-politiker blev konseilspræsident. Det gjorde ikke Højre mere populær. Partiet fik valgt færre og færre til Folketinget. I 1900 brød en gruppe ud af partiet, så Højre også mistede sit flertal i Landstinget.

Folketingsvalget i 1901 blev en katastrofe for Højre. Partiet fik kun otte mandater. Tøvende indså Christian 9., at han ikke kunne blive ved med at udnævne Højre-regeringer. Men han ville heller ikke henvende sig direkte til Venstre. I stedet fik J.H. Deuntzer opgaven at danne regering. Deuntzer var ganske vist tilhænger af Venstre, men han var ikke medlem af partiet.

Deuntzer dannede en regering med ministre fra partiets forskellige fløje. Det var således ikke kongen, der udpegede regeringen. Man taler derfor om et *systemskifte*. Fremover blev det sammensætningen af Folketinget, som afgjorde, hvilke partier der kunne danne regering.

Denne vigtige ændring blev dog først skrevet ind i Grundloven i 1953. Her står der i § 15 stk. 2:

"Udtaler folketinget sin mistillid til statsministeren, skal denne begære ministeriets afsked, medmindre nyvalg udskrives. Et ministerium, som har fået et mistillidsvotum, eller som har begæret sin afsked, fungerer indtil et nyt ministerium er udnævnt. Fungerende ministre kan i deres embede kun foretage sig, hvad der er til embedsforretningernes uforstyrrede førelse."

Det betyder, at regeringen skal gå af, hvis et flertal i Folketinget kræver det. Grundlovsændringen i 1953 afskaffede også Landstinget.

I glæde over systemskiftet gik tusindvis af københavnere i optog til Amalienborg den 1. september 1901.